

ANILARIMDAKİ LEYLA ERBİL

TÜLİN TANKUT

Sevgili Kütüphane dostları

Arşivimi düzenlerken sıra Leyla Erbil dosyasına gelince belleğimdeki anılar canlanıverdi birden. Andrey Tarkovski'nin "Mühürlenmiş Zaman"adlı kitabını hatırladım, o da beğenirdi bu sinema ustasını. Derken, Japonca "saba"... pas, geçmiş zamanların güzelliği, zamanın ruhu, demekmiş. (Ne kadar ilham verici!)

Bilmem hiç başımıza geldi mi? Yapıtlarına hayran olduğumuz bir yazar, kendisiyle tanıştığımızda herhangi bir nedenle, bazen de nedenini bilmeden bizi düş kırıklığına uğratar, keşke yapıtlarını okumakla kalsaymışım, dedirtir. Ama benim Leyla Erbil ile tanışmam öyle olmadı.

İstanbul'da Teşvikiye'deki Erbil apartmanının birinci katında oturan kız kardeşimden duyardım, en üstten bir alt katta, Leyla Erbil adlı bir yazarın oturduğunu. Açıkçası merak etmemiştim. Okunacak çok kitabım vardı, hepsini sıraya koymuştum; iş güç, çoluk çocuk, kitap konusunda seçici olmak zorundaydım. Bir de yazarlığa soyunmuşum! Derken YAZKO'ya yeni üye olduğum yıllarda, rutin toplantılardan birine o da gelmişti. (Sennur Sezer, Pınar Kür, Işıl Özgentürk de vardı, hatırladığım kadarıyla.) Ellilerinde bir kadın. Konuşmasından etkilenmiştim. Rastlantı bu ya, bir arkadaşım o sıralar ilk baskısı 1985'te yapılan Leyla Erbil'in "Karanlığın Günü" adlı romanını bitirmiş bana da tavsiye etmişti. Romanı aldım, bir solukta okudum ve o kadar etkilendim ki günlerce etkisinden kurtulamadım. İçimden hakkında bir şeyler yazmak geçiyordu. Kafamda romana dair bir değerlendirme yazısı şekillenmeye başlamıştı bile. (Yazınsal değil tabii, ne haddime! İçerik olarak, hani "toplumsal çözümleme" deniyor ya...)

Kız kardeşim, "istersen tanıştırayım" dedi. Çekindiğimi görünce "Seni sever, diye üsteledi." Yapmacıklıktan hazzetmez; senin o çocuklukta beri bozulmamışlığını hemen fark edecektir. (Arkamdan da annemle birlik olup bana "saftirik" derlermiş, hadi gene neyse.) Leyla Hanım'ı beş çayına davet etti.

Yakından görünce fark ettim, güzel bir kadındı. Rengini tam olarak tarif edemeyeceğim güzel gözlerinde, etkili bakışlarında, annemin gençliğinden, Elizabeth Taylor ve Hülya Avşar'dan esintiler hissettim. İlk okuduğum kitabı olan "Karanlığın Günü"nü anlatıcısı Neslihan'dan da izler bulmaya çalışıyordum. Buluyordum da sohbet ilerledikçe, hem de çok. Kardeşimle konuşurken tam bir ev kadınıydı. (Virginia Woolf'un hangi karakterlerine benziyordu? Bayan Dalloway? Bayan Ramsay? Cinsiyet rolleri açısından kaçınılmaz bir benzerlik oluyordu tabii; farklılık bunun, her iki yazar tarafından kişiye özgüllüğü içinde edebiyata yansıtılmasındaydı. Bu da bir araştırma konusu olabilirdi pekâlâ, diye düşündüm.) Eşinden, "inatla ekmeği kesmiyor" diye yakınıyordu. Ancak sonra ev kadınlığına zıt bir şey söyledi: eve hırsız girmiş, ne var ne yok götürmüş ama o, çalınan mücevherlerinden çok fotoğraflarına yanıyordu. Biz de şaşırılmıştık, bir hırsızın fotoğraflarla ne işi olur, diye. (Tüyap Kitap Fuarı'nda bir romanının müsveddesi de çalınmış.)

Derken kardeşim sözü "Karanlığın Günü"ne getirdi. Ben coşkuyla romanı överken Leyla Hanım hafif bir gülümsemeyle dinliyordu, sanki başka birinden söz ediyormuşum gibi. "Joyce ile, Faulkner ile yarışıyorsunuz. Tabii, benim gibi sıradan bir okur bunu keşfetmişse, eleştirmenler kim bilir neler demişlerdir? Tiradımın burasında kardeşime dönüp "neler söylüyor senin bu ablan?" gibisine "işit de inanma" dercesine alaylı güldü. Hızımı kesmedim: "Yarın öbür gün, bu roman üniversitelerde araştırma konusu olacak, üzerine tezler yazılacak." Baktım, tınmıyor, üstelik de söylediklerime inanası gelmiyor, sustum. (Ama ben haklı çıktım. Berlin Üniversitesi'nden Karin Schweibgut'un "Türkiye'de

Birey ve Toplum, Leyla Erbil'in Romanı Tuhaf Bir Kadın" başlıklı tez çalışması 1999'da Berlin'de Almanca olarak kitap halinde yayınlandı.) (Bkz. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Kitap Koleksiyonu - Individuum und gesellschaft in der Türkei: Leyla Erbil's Roman Tuhaf Bir Kadın – Yer numarası - K 8042)

Azmettim, "Karanlığın Günü" üzerine ilk yazımı yazdım. Marksist kültürün etkisi altında, kendilerinden çok yararlandığım, genç entelektüel devrimci arkadaşların katkılarıyla ortaya çıktı yazı. Kadın konusunda önceden bilgim vardı – özellikle Engels'den edindiğim - ama bilerek değinmedim, ne de olsa serde acemilik var, toparlayamam diye çekindim. Darphane'de çalışırken müdürüm olan Cemal Süreya'nın tavsiyesiyle yazı, Haziran 1987'de Saçak dergisinde yayınlandı. (Arşivime koydum) Leyla Hanım romanın adını Demir Özlü'nün önerdiğini söylemişti. Zaten Özlü, roman hakkında yazı da yazmıştı. Bildiğim kadarıyla o sıralar roman hakkında başka yazı yoktu. Şanslıymışım, meydan bana kalmıştı. (Sonradan off! Harikulâde yazılar yazılmıştı usta yazarlar ve akademisyenler tarafından. Hele şimdi, internette çıkan yazıların haddi hesabı yok.)

Velhasıl o günden sonra hem Leyla Hanım ile dost olduk, hem de onun sadık bir okuru oldum. Geçmiş yılların acısını çıkarırcasına tüm kitaplarını defalarca okuyordum.

Onun insani ilişkilerine dair anılarımdan aklımda kalanları, neden sizlerle paylaşmak istedim dersiniz, öncelikle bunların birincil kaynak olması. Şöyle düşündüm: Bu büyük yazarı yeteri kadar tanıdığımı iddia edemem ama olduğundan farklı gösterecek değildim, gerçekleri anlatacaktım. Mücadeleci kişiliğini, sözünü esirgemezliğini ama aynı zamanda da okurlarının pek bilmediği yönlerini yansıtan bir ayna gibi olanları seçtim anıların arasından.

Gençliğini gerilerde bıraktığı yıllarda tanışmıştık; sonraki yılları da hastalıklarla geçmişti. Kendi anlatmadıkça özel yaşamına dair soru sormazdım. Zaten mütecessis (meraklı) biri değilimdir. Ama edebiyatımızın kutup yıldızının (ben öyle derdim) bir kadın olarak portresinin ortaya çıkabilmesine bir fırça darbesi de ben vursam, dedim. Aslında içimden geldi. Sizlerden gelecek ilgiyse, anlatıma ve anıların gücüne bağlı kuşkusuz. Umarım okurken sıkılmazsınız. Sürç ü lisan ettimse de yaşıma verin.

Meğer eleştirmeni de olmuşum; nasıl mı?

Tarihini hatırlamıyorum, TV2'de Leyla Erbil üzerine özel bir program hazırlanacaktı. Füsun Akatlı, Rıfat Ilgaz ve de ben! (Başka kimse var mıydı acaba?) İtiraz ettim. Ustaların yanında, olacak şey değil! Yeşil gözlü annemin sert bakışıyla baktı yüzüme, "Yakışıyor mu sana?" dedi. (Sık sık yapardı bunu.) İçimden konuşma sırası bana gelince, "okur gözüyle Leyla Hanım'dan söz edeceğim derim ben de" diye geçiriyordum kendimi rahatlatmak için.

O gün gelip çattı. Sabah erkenden Erbil apartmanının yolunu tuttum. Kapıyı Leyla Hanım açtı. Saç baş darmadağınık, günlük giysileri içinde... Saati gösterdim, televizyoncuların gelmesine çok az kalmış; hanım mutfakta yardımcısıyla börek çörek pişirme derdinde. Efendim, gelecek olanlar oruçlu olabilirlermiş, hazırlık onlaraymış, tabii bizler de nasiplenecektik. Bakışlarımdan "korktu", "peki peki" diyerek üzerini değiştirmeye gitti.

Gelenler oruçluymuştu. O gün aklımda, onun televizyon emekçilerini rahat ettirmek için nasıl çırpındığı kalmış; bir de Rıfat Ilgaz'ın konuşmasındaki "Biz kadını Leyla'dan öğrendik" vurgusu... Şansızlık, "Karanlığın Günü"nden Leyla Hanım ile birlikte seçtiğimiz "güvercinler" bölümünü okuyan Ayla Algan'ın sesi kısılmıştı, profesyonel tabii, gene de metnin hakkını verdi okurken. (Neyse benim konuşmamı montajda kısaltmışlardı. Notumu arşivime koydum.) Şimdi düşünüyorum da; hem Doğu hem de Batı düşün dünyasından beslenmiş bir yazardı. Entelektüel dürüstlüğü takdire şayandı. Kültür-sanatın erkeklerin elinde olduğu bir dünyada kendini içinde bulunduğu ortamın çekiminden korumayı bilmiş, "Kadınlık Durumu"nu ise ört bas etmemiş, tersine "görünür kılmıştı." Toplumsal değerlerle çatışma içine girmek, erkek yazarlar için bile cesaret ister oysa. Sırf doğruları yazdığı için okurlara ulaşmasının engellenmesi ne büyük haksızlık! Buna dayanmak ne büyük bir sabır gerektirirdi ayrıca. Nasıl susmuştu yıllarca? Hadi gene süngüsü depreşmesin, ölünün arkasından konuşmak olmaz ama, anlı şanlı bir erkek eleştirmenimiz, onun hakkında edebiyatla ilgisi olmayan, belden aşağı vuran bir beyanda bulunmuştu hem de yabancı bir diyarda. İşte o zaman sabrı taşmıştı bu büyük yazarın ve bir öyküsüyle ("Gecede", 1974) hak ettiği yanıtı verivermişti beyanın sahibine.

Dili bile zorlamaya cesaret edebilmişti. Kadın olarak yaşadığı deneyimleri yazarak ve farklı bir dil icat etme girişimleriyle edebiyatımızı zenginleştiren bir yazar olmuştu. Ülke feminizm ile yeni tanıştığında, kadın yazar- erkek yazar ayrımına sıcak bakmaz, “yazar vardır”, derdi. Ama değişimden kaçmazdı. Süreç içerisinde kadın olmanın sorumluluğunu taşıyan yanı ağır basmış ve “kadın yazar” tanımını kabul etmişti. Öte yandan hepimiz biliriz ki, edebiyat da kurgudur, dolayısıyla yazar imgelem gücü ve yaratıcılığıyla cinsiyet rolünü aşabilir. (Nitekim 1971’de yayınlanan ilk romanı “Tuhaf Bir Kadın”da, Nermin’in denizci babasına ayrılan bölümde, gemiciliğe dair yaptığı teknik betimleme erkek yazarlara taş çıkartır.)

İçime sinmedi, Evrensel Kültür’de ilk yazıya ek olarak Karanlığın Günü’ndeki kadın sorunlarına değinen bir yazı yazdım. Romandaki şu cümleye bayılıyordum: “*Annem, kocam, yavrularım sakat gibi el bağlamış beklerlerdi beni (...) kocam koynuna girip asık suratını öpüp koklayıp uyandırmamı (...) beklerdi.* (Birçok kadın için ne kadar tanıdık!) Evlilik yormuştur yazar Neslihan’ı; ama başka bir evliliği düşünmez; kendisine ilgi duyan sanatçı arkadaşına şöyle der: “*İki yıla kalmaz sen şimdiki kocamın yerini, ben de karının yerini almayacak mıyız? Değişecek olan ne?*” Dikkatinizi çekerim, bu sözler, onun “*Sosyalizm, feminizmi de kapsar*” dediği – ben şahidim- bir zaman diliminde yazılmış! Feminizmden bihaber olduğu gençlik yıllarında da kitaplarında feminist bakış açısını bulabiliyoruz. Aynı şekilde, Neslihan’ın annesinin 1930’lu yıllarda tuttuğu günlüğünde dile getirilenleri de: “*Canı çekmeden beyinin altına yatmak, kadınlık (...)* bir başka örnek: “*askerlik arkadaşı anladım, kafadarlık anladım ama, mutfakta da bir kadın kan ter içinde...*” Gündelik dili nasıl bu kadar etkileyici bir biçimde kullanıyordu! Bana roman için Ayşe Düzkân’ın, “Leyla Teyze, aile albümü gibi olmuş” dediğini söylemişti. Ayşe, özellikle “günlük” bölümü için demiş olsa gerek.

“Karanlığın Günü’ndeki Otobiyografik Öğelerin Önemi” başlığıyla da bir yazı yazdım. Kuşkusuz yazar, karakterlerini kendi edebi tercihleri doğrultusunda biçimlendirir. Ancak içlerinde öyleleri vardır ki, Goethe’nin deyişiyle, yazar onu kendi benliğinden çıkararak yazmıştır. Leyla Erbil’in “Karanlığın Günü” romanının ben- anlatıcısı Neslihan da yazar kimliğiyle yaratıcısından taşıdığı otobiyografik öğelerle dikkat çekiyor. Neslihan, sıra dışı bir kadındır ama sıradan sorunlarla boğuşmaktadır. Toplumda kadınlardan ne bekleniyorsa kadın yazardan da aynı şey beklenmektedir: Önce iyi bir eş ve anne olması. O da memur eşi, iki çocuklu anne, bunamış olan annesinin bakımını üstlenmiş evlat ve yazar kimlikleri arasındaki bölünmüşlüğü yaşamaktadır. Neslihan’ın devrimci itkisinde, ezilmişin yanında yer alan, İslami değer yargılarının taşıyıcısı Zehra halasının payı büyüktür. Halanın “*başkalarının menfaatini kendininkinden üstün tutacaksın*” düsturu (s.49), Neslihan’ın toplumcu ideallerine denk düşmektedir. Ancak Neslihan, tüm inançlara kuşkuyla bakan bir aydın kuşağından gelmektedir. Düşüncelerini bilimsel olarak temellendirmeyi ilke edinmiştir. İnsani, samimi, kültürel amaçlı dindarlığa saygılıdır. Ama düşünceye ket vuran inancı eleştirir. Halası darda kaldığında aklına düşse de, kulun Tanrı’ya bağımlılığını yücelttiği için Neslihan üzerinde dinsel bir etki yaratamamıştır.”

Neslihan acılarından kurtulmaya da çalışmaz. Acı ona kimlik kaybına karşı bir direnç kazandırır. Leyla Erbil ve kahramanı acıda birleşirler. Yazarın edebiyat aracılığıyla acıyı okura geçirebilmesindeki başarısı parmak ısırtıyor. Yazar da roman kişileriyle birlikte acı çekiyor. Sözelimi akıl hastanesindeki Anne’nin ve diğer hastaların acısı yüreğimize işliyor. Okumuyor, seslerini işitiyoruz adeta. Sözün yetersiz kaldığı yerde acılar, “kreşendo”larla canlanıyor. Hele apartman aydınlığına yuva yapmış güvercinler! Yürek burkan bir anlatı: İnsanlıktan çıkmış insanlarla bir arada yaşamaktansa Kafka’nın “Bay Samsa”sı gibi “metamorfoz”u seçmek yeğdir! Romanda gerçek olaylarla karşılaşan okur da kendi acılarından- ortak acılar- izler bulabiliyor. (“üç gencin asılması”, yaşamları cezaevlerinde heba olmuş gençler) “Tuhaf Bir Kadın”da da TKP kurucularından Mustafa Suphi’nin öldürülüşünden yazarımızın bizzat kendisinin nasıl etkilendiğini görürüz. Nitekim kitabın sonraki baskılarına yeni bulduğu delilleri eklemiştir. Yazmakta, belki de acılara dayanma gücü buluyordu. “Üç Başlı Ejderha”ya da bir gazete kupüründen tanıdığı Leyla Ünver’in acısıyla başladığını söyler. (Sivas’taki Madımak Oteli yangınına duyduğundaki haliyse gözümün önünden gitmiyor. Tarihimizdeki bu tür olayların acısını kendisi yaşamış gibi çok güçlü hissedirdi.)

Leyla Erbil, gerçekliğin bilgiden çok duygunun etkilemiş olduğu sözsel ve görüntüsel imgeleri sıklıkla kullanıyor. Ancak özdenetimi elden bırakmıyor. Roman kişilerini acındırmıyor. Yoğun duygu aktarımını melodrama kaymaması için ironiyle dengeliyor. Zaten tüm yapıtlarında duygusal kökenli

yargılardan uzak durur. (“Zihin Kuşları”nda, “Teverrüm – verem- Edebiyatı”nı eleştirir.) Tarihsel olanı güçlü bir biçimde vurgular. Okuru akıl- duygu çatışmasına çeker. Burada da Neslihan’ın zihnindeki karmaşıklığın kaosa dönüşmesine izin vermiyor. Özetle, diğer kitaplarında da otobiyografik öğeler var ama kanımca “Kalan” için Leyla Erbil’in yaşamına tuttuğu bir ayna, diyebiliriz.

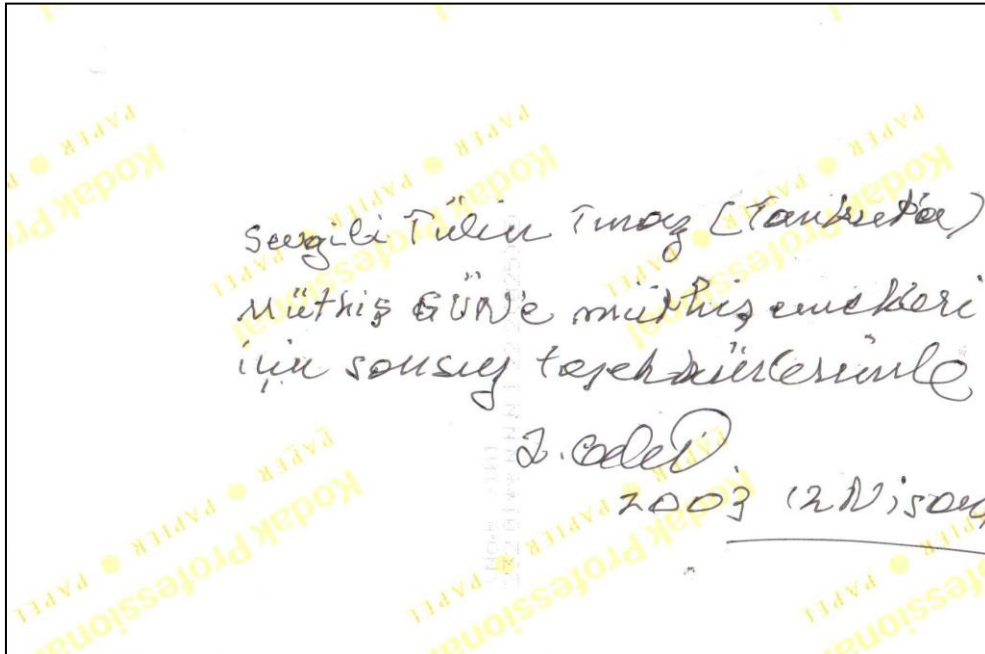
Onun Kütüphane’ye (Kadın Eserleri Kütüphanesi) ilk kez gelişini de hatırlarım. Füsun Akatlı sık sık kadın yazarlarımızı okurlarla buluşturmak için etkinlikler düzenlerdi. Ne yazık ki Leyla Erbil etkinliğinde üç – beş kişiydik. Füsun Akatlı, Pınar Kür, birkaç okur. Gündüz saatleriydi, herkes çalışıyordu, biraz da ondan. Neyse ki sonraki etkinlikler çok güzel geçmişti. Leyla Erbil, 2002’de Türkiye PEN Yazarlar Derneği tarafından Nobel Edebiyat Ödülü’ne aday gösterilen ilk kadın yazarımızdı. Kütüphane de, 14. kuruluş yıldönümünü Leyla Erbil’in katılımıyla bir panel düzenleyerek kutlama kararı aldı. 12 Nisan 2003’te yapılan panel, Jale Baysal’ın konuşmasıyla açıldı. Sunucu Gülsen Tuncer’di. Füsun Akatlı’nın moderatörlüğünde yapılan panelde Mahmut Temizyürek, Orhan Koçak, Üstün Akmen, Şenol Ayla ve Yıldız Cıbroğlu yer aldı. Daha sonra, o yıllarda yönetmen ve oyuncu olan Prof. Dr. Selma Köksal’ın oyunlaştırdığı Leyla Erbil’in “Cüce” adlı yapıtı Beyoğlu, Rumeli Han’da Oyuncular Tiyatro Kafe’de sergilendi. Leyla Hanım oyunu beğendi. Zenime rolündeki Selma Köksal’ı başarılı bulmuştu; Cüce rolünü oynayan “Pınar’ın oğlu” dediği – Pınar Kür- Emrah Kolukısa’yı da rolün hakkını verdiği için övmüştü. Oyun sonrasındaki kokteylde yine edebiyat çevrelerinden büyük bir katılım olmuştu. Etkinliğin organizasyonu baştan sona bana aitti. Provaları ben de izliyordum. Selma Köksal ve Gülsüm Soydan bu iki sanatçı, prova aralarında kafeye ilgileniyorlardı. Tiyatrolarını ayakta tutmak için büyük bir özveriyle kafeyi işletiyorlardı. Etkinlik için salon düzenlemesi yapıldı. Neyse, mali işleri onlarla birlikte Kütüphane’ye yük olmadan hallettik. İki kadın da Kütüphane için ne zaman destek istesek hiç geri çevirmediler.

(Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’nın 14. Kuruluş Yıldönümü Kutlaması, Oyuncular Tiyatro Kafe. Soldan sağa: Yıldız Cıbroğlu, eleştirmen- yazar Orhan Koçak, Vakfın Mali İşler Sorumlusu İmren Sipahi, Vakfın Kurucu Üyesi, eleştirmen- yazar Füsun Akatlı, Vakfın Kurucu Üyesi, araştırmacı- yazar Aslı Davaz; önde soldan sağa Tülin Tankut, Leyla Erbil. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşiv Koleksiyonu, Tülin Tankut Özel Arşivi)

(Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın 14. Kuruluş Yıldönümü Kutlaması'ndan, Oyuncular Tiyatro Kafe. Soldan sağa: Şair- yazar Mahmut Temizyürek, Yıldız Cıbroğlu, Orhan Koçak, Füsun Akatlı, Şenol Ayla, Üstün Akmen. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşiv Koleksiyonu, Tülin Tankut Özel Arşivi)

(Fotoğraf arkası: Leyla Erbil'in etkinlik için Tülin Tankut'a teşekkürlerini ilettiği el yazısı not. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşiv Koleksiyonu, Tülin Tankut Özel Arşivi)

Bir İstanbul Yazarı

Leyla Hanım bir gün, “Sen de İstanbullusun, onun için beğeniyorsun benim kitaplarımı” demişti. O da vardı tabii! İstanbul’u onun gözüyle yeniden keşfetmekten müthiş bir haz alıyordum. (Edebiyat araştırmacılarına, bu cânım kent konusunda da zengin bir miras bıraktı.) Bir İstanbul yazarının rastgele seçtiğim şu betimine bakar mısınız: (“... Avlunun sınırını, birbirine bitişik ikişer katlı dükkanlar çatmıştır; halıcılar, terlikçiler, eski kitapçılar, antikacılar, resim galerilerinin üzerinde dal budak sararak dolaşan asma ve yasemin ağaçları, biz yaştakilere, yani eskiye sonundan yeniye başından eklenmiş Cumhuriyetin şaşkın çocuklarına geçmiş,- ne olduğunu bilmediğimiz, pek kavrayamadığımız, ama geçmişten arta kalmış güzelliklere rastladığımızda tanıdığımız, heyecanlandığımız ve içimizin burkulduğu – son çizgileri sergiler.” Karanlığın Günü, s. 43)

“Kalan”ın geçtiği Haliç, Fener civarını gezmek istemişti, onu da hatırlıyorum; bahçeli, ahşap bir evi arıyordu. (Kızı Fatoş Erbil Pınar bize araba göndermişti, her zamanki gibi. Hayırlı bir evlattı, annesine babasına çok düşküdü.) Arabadan indikten sonra onu kendisiyle baş başa bıraktım. O kimsenin yüzüne bakmayacağı eski evden ne cevherler çıkaracaktı kim bilir? Bir kez de Beyoğlu, Aynalı Pasaj’ın iç duvarlarının tarihini merak etmişti. İçine sinecek bilgiye ulaşmak için çok uğraştı; hem de sağlık sorunları yaşadığı sırada. Birlikte gittik pasaja; gazeteci, tarih araştırmacısı Ergun Hiçyılmaz ile görüştü. Arkadan sanat tarihçisi bir akademisyenle...Güç beğenir oluşu sağlığını da tehdit ediyordu ama...Yazmaya çok emek harcıyordu. Bir kitaba başladığında hiçbir şey okumaz, dünyadan kopup “kendine ait bir oda”sı vardı - çalışma odası- oraya kapanırdı. Ben de severdim burayı. Kapalı balkon çiçek saksılarıyla doluydu, insan kendisini serada gibi hissedirdi. Kitaplardan duvarlar görünmezdi. Okuduğu kitaplara, gelen dergilere bakardım tek tek. Kitaplarını okudukça, bu kez salondaki “malzeme” dikkatimi çekmeye başlamıştı. Kitaplarında geçen eşinin piyanosu, kızının köpeği... Artık onlar sıradan değildi, edebiyatın malı olmuşlardı. “Üç Başlı Ejderha”daki Karagöl de öyle... Gerçek mi, diye sormuştum adetim hilafına; o kadar etkilenmişim ki. Ankara yakınlarında bir krater gölüymüş. Mesire ve kamp yeri olarak tanınırmış. Bana kitap çerçevesinde ilginç şeyler anlatmaya başladı, bölümün kendisinin ilginçliği yetmiyormuş gibi; onu dinlerken- hani katharsis diyorlar ya- koptum; belleğim de aşırı voltajdan sarsıldı zahir, o sırada dinlediklerimden şimdi hiçbir şey hatırlayamıyorum.

Arka odadaki çalışma masasının karşısındaki divanda karşılıklı oturur, sohbet ederdik. (Çayı limonlu içerdi.) Güncel olaylar, politika, kitaplar, filmler, Sinema Günleri’ni kaçırmazdık, biraz hastalık... Bir gün de, gözlerinden sıkıntısı artmıştı; beni bilgisayarın önüne oturttu, yazdıklarının içindeki bazı paragrafları sildirmek istedi. Koca koca paragraflar... Bin bir emekle kotarılmış, her biri benim için çok değerli... Başta “Ben silemem” diye direttim. Sanki hoyratça bir çiçeği koparır gibi, ya da bir suç işler gibi. “Bari ayrı bir dosyada dursun, silmeyelim.” dedim. İşi şakaya vurdu: “Bana yardım etmek istemiyor musun?” Silmek zorunda kaldım. Ne yapayım? Bildiğini okuyacaktı nasıl olsa.

Gece vakti iki kadın Beyoğlu’nun arka sokaklarında

İnsana saygılıydı, değer verirdi. Herkesi dinlerdi. Söz kesmezdi. Gerek Tuzla’daki yazlıkta gerekse Teşvikiye’deki evde verdiği davetlerde konuklarını çok iyi ağırlardı. Eskilerin dediği gibi, yol yordam bilirdi. Çok güzel yemek yapardı. Huyudur, her konuda sorumluluklarını yerine getirirken telaşlanırdı. (Sofrada eksik var mı?) Teşvikiye’deki ilk davete giderken heyecanlanmışım. Anneanne yanında, onun sevecen, özverili ama disiplinli yetiştirme tarzı beni çekingeng yapmıştı. Yalnızca yapıtlarından tanıdığım insanlarla bir arada olmayı canım çekmiyordu. Yolda Genç Werther’in soyluların toplantısına katıldığı andaki hissiyatını dile getirişi gelmişti aklıma. Mealen şöyleydi: “Birkaç parlak laf ettin diye seni kendilerinden sayacaklarını mı sandın?” Boşuna kaygılanmışım, o geceki ve sonraki davetlerde herkesin katılabileceği sohbetler oluyordu, ayrıca “no formalities”.(İngilizcede pek beğendiğim bir laf) Leyla Hanımın elleri titrediğinden servisi ben yapmaya davranırken kadın konuklar hemen yardım ediyorlardı. (Kütüphane’ye gelen ender de olsa, ayağına çayını bekleyen ziyaretçileri hatırladım şimdi.)

(Etkinlikten bir kare: Leyla Erbil ve Tülin Tankut. Fotoğrafi çeken: yazar Reyhan Yıldırım; Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşiv Koleksiyonu, Tülin Tankut Özel Arşivi)

Gece sokağa çıkmaya alışık değildim. Ama kendime koyduğum sınırları aşmak kolay olmuyordu. Davetten dönüşte, eksik olmasın, Leyla Hanım “eve rahat döndün mü” diye telefon ederdi. Bir akşam onun konuk olduğu bir etkinlik için yola koyulduk. Beyoğlu’nun arka sokaklarında bir yerde- bir erkek kahvesiydi - yanılmıyorsam Jale Sancak organize etmişti. (Gece gezmelerimizde aklıma Huckleberry Finn ve arkadaşı Tom Sawyer gelirdi. İki kafadar) İçerisi tıklım tıklım, gençlerle doluydu. Leyla Hanım göz önünde olmaktan hoşlanmaz; televizyonun, basının davetlerine katılma konusunda seçici davranırdı. Ama olanakları zorlayarak içtenlikle düzenlenmiş bu tip çağrılarını geri çevirmezdi. O geceyi unutamam. Geç saatlere kadar süren bir toplantı! Hem o hem de katılanlar memnun kalmıştı. (Emeği geçenlerin ellerine sağlık!) Onun bir başka özelliği de; kendisine gönderilen kitapları, yazarı ünlü-ünsüz olsun ayırt etmeden okurdu. Sohbetlerde kendi yazarlığından hiç söz etmezdi. Zaten konuşkan değildi. Benim ara sıra yaşadığım yalnızlık senfonilerim ise ona yabancıydı; “Ben insansız yaşayamam” derdi. İnsana dair her şeyi merak eder, ayırım gözetmezdi. Gene hiç unutmam, bir gün telefonda hatır sorduğumda, “işçi gücü – ev işlerini kastediyordu- bitirdim, birazdan oturup Yalan Rüzgarı’nı (dizi) seyredeceğim” demesin mi? Ertesi gün de Angelopoulos seyrederdi. Okuruna çok saygılıydı ama üretkenlik anlamında hırsı, takıntısı yoktu; canı isteyince yazardı. Yaşamı, doğayı severdi; yaşamın daha iyi olması için araştırma yapmasında, uğraş vermesinde bunun da payı olmalıydı. Edebiyat dünyamızdaki onaylanma peşinde koşan Salieri’lere karşılık, yeteneğini özveriyle sanatına adadığı için Mozart’a benzetmiştim onu. (Daha sonra Psikiyatir- yazar Cem Mumcu’nun da aynı benzetmeyi yaptığını söylemişti.) Hazır aklıma gelmişken şunu da ekleyeyim: Gençlik yıllarını bilmiyordum; ama onu tanıdığım günden itibaren - birlikte yedik, içtik, ağladık güldük, hastanelere, tatillere gittik - yaşının verdiği olgunluktan mıdır artık bilemeyeceğim, yazarlara atfedilen aykırı hallere rastlamadım onda. Aklına estiği gibi davranmazdı, istikrarı severdi. Buluşulacağı zaman “acaba bugün hangi modda?” diye insanı kaygılandırmazdı.

Pot mu kırdım diye üzülürken...

“Tezer Özlü’nün kitaplarını okumaya çalışıyorum ama bir türlü ilerleyemiyorum” demiştim bir gün. “Edebiyatçılığına amenna... Ama Mazhar Alanson şarkısındaki gibi, ‘ondan şikayet, bundan şikayet’, öne çıkarttığı kişisel sorunları hep”. (Leyla Hanımın Tezer Özlü’yü çok sevdiğini herkes bilir. Özlü’nün hastalığı, arkadan kaybı, onu çok sarsmıştı.) Hay dilimi eşek arısı soksun! Ancak beni şaşırtan bir şey yaptı. Okur haklarına saygısından olsa gerek, “tuhaf” gibisine kaşlarını kaldırdı. Sinirlenip bir şeyler söylese de aldırmazdım. Kafasının yatmadığı konularda sözünü esirgemezdi, ama önyargısız olduğunu bilirdim. Öyle olmasaydı alınganlığım bu dostluğu kaldıramazdı. (Yalnızca bir kez incinmişimdir, o da siyaset yüzündendi. Taksim Gezi Pastanesi’nde, şair- yazar Nihat Ateş, üçümüz oturuyorduk.)

Arada sırada geyik de oluyordu tabii.

Birlikte sinemaya, sergilere gitmişliğimiz çoktur. Gündüzse kafelerde oturup izlediklerimiz üzerinde konuşurduk. Bir gün yine kafede, konuşma aşka döndü. Leyla Hanım kadınlığı bastırmazdı. Bense yeni yetmeliğimden beri bedenimin çıkıntılarını gizlemeye çabalardım. Ünlü aşklardan söz ederken birden lirikleşmişim. Feminist olduktan sonra aşka tepeden baktığım “zamanlar”dı. Ama Lionel Richie’nin “Hello, is it me you’re looking for?” adlı şarkısını dinlerken, mırıldanırken duygularıma engel olamazdım, şarkının sözlerini bilmeden, yalnızca adından ve hüznü melodisinden etkilenerek. (Batsın bu aşkı yaşatmayan erkek egemen dünya!) Ben itirafta bulununca bir sırrı paylaşırcasına fısıltıyla, gülerek, kendisiyle dalga geçerek, “Sus, sus, ben de nedense o Doktor Jivago’nun (filminin) müziğini severim” dedi. O günü sık sık hatırlarım, birinin sizi anlamasının verdiği manevi hazzı, hiçbir şeye değişmem. Ama bu pek ender oluyor artık. Espri gücüne güvendiğim biri bile örneğin, yabancı aksiyon filmlerindeki, bıkkınlık veren şiddet görüntülerinde zırt pırt havalanan helikopterlere sinirimden “helikobakter”ler dediğimde yalandan bile gülmüyordu. Televizyonda “Einstein” dizisini izlerken de Leyla Hanımı andım. Albert Einstein ve Marie Skolodowska (Madame) Curie birlikte etrafi karlı dağlarla çevrili otelden uzaklaşıp yürüyüş yapıyorlar. Biri eşe sadakat konusunda sabıkalı; öbürünün, eşinin ölümünden sonra evli bir erkekle ilişkisi hakkındaki dedikodular bilim çevrelerinde ayyuka çıkmış. Albert’in çapkınlık serüvenleri karısının kulağına kadar geliyor. Marie, arkadaşına bunu ima edince Albert utanıp sıkılıyor. Ama öbürü çok rahat, diyor ki; “Biz ki doğa yasalarına meydan okumuşuz; toplumun yasalarını mı dinleyeceğiz?” Bunu Leyla Hanım’a anlatsaydım nasıl da gülerdik.

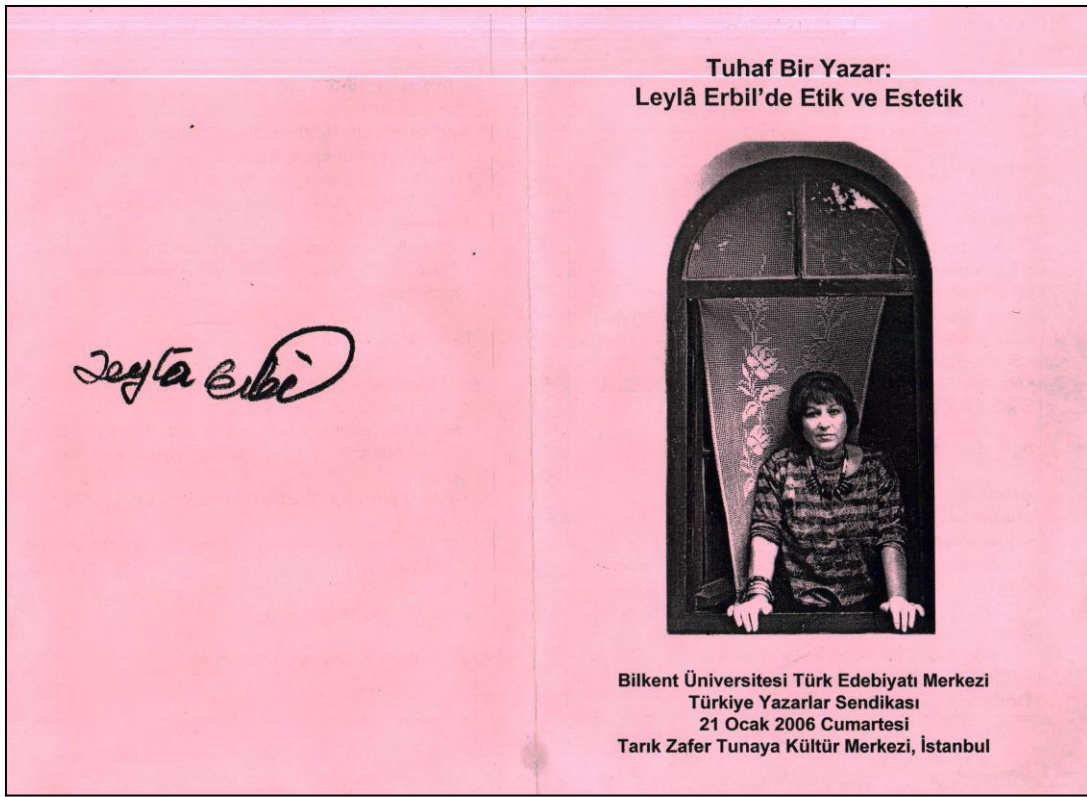
Ailesine düşküdü

Dünya bir yana kızı bir yana. Kızının yeri başkaydı. Kız kardeşim, “kızına çok değer verir, hatta biraz daha çekinir” demişti. Çekinir mi bilemem ama değer verdiği, doğrudu. Eşi Mehmet Bey ile ise özgürleşme anlamında bir çatışma yaşadığına tanık olmadım. Leyla Hanım kararlarını kendi özgür iradesiyle almaya alıştı. Eşi de bunu saygıyla karşılıyordu belli ki. Kalabalık aile yemeklerine katılmaktan hoşlanırdı. Yeğenlerini severdi. Sanırım en çok da İngiltere’deki ekonomist Mina’yı. Kız kardeşi Sema Bilgin Silanoğlu ressamdı. Sanırım genellikle Bodrum’da oluyordu. (Sergi açardı) Ablası Mürvet Bilgin Toksöz İ.Ü. Edebiyat Fakültesinde okurken Leyla Hanım onun arkadaş çevresine girmiş, bu vesileyle şair, yazar, sanatçıyla tanışma fırsatı bulmuştu. Ablasını hem sever hem de sayardı. Hastalığında sevdiği yemekleri pişirip götürdüğünü hatırlıyorum. Kaybından büyük üzüntü duymuştu. (2000) Yalnızca o mu? Bütün sevdiklerinin kaybı onu sarsardı. Yurt dışında olan Tezer Özlü’nün hastalığında aksatmadan durumunu takip ederdi. (Kaybı 1986) Onun ölümlere olan saygısından da etkilenmişim. İslami değerlerle harmanlanmış ritüellerimizi korurdu. Cemal Süreya’nın “O insanlığa gönderilmiş bir mektuptur” diye andığı devrimci gazeteci Emil Galip Sandalcı’yı kaybettiğimizde (1993) hiç unutmam, kızı yazar Defne Sandalcı’ya başsağılığına gidiyorduk, börek yaptırmıştı hemen; malûm, ölü evine yemek götürülür. 11 Ocak 1995’te bombalı bir saldırıda ölen Onat Kutlar... sonra Tomris Uyar... Leyla Erbil’in bu dünyaya veda eden sevgili dostları... Arada unuttuklarımız çoktur kuşkusuz. Birlikte Tomris Uyar’ı hastanede ziyaret ettiğimiz günü de unutamam. Bir cesur yürek daha! (Hamile haliyle Taksim’de 1977’nin 1 Mayıs’ında başına gelenleri Tomris Uyar’ın kendisinden dinlemiştim. Geçmiş yılların 1 Mayıs’larında, yürüyüşlerinde Leyla Erbil’i de Bilgesu Erenus’tan dinlemeli. Bu arada Bilgesu Hanım tutuklandığında destek için kendisini ziyarete birlikte gitmiştik.) Tomris Uyar: Ödünsüz bir yaşam ve edebiyat. Leyla Erbil’e

“Üstade” derdi. Hasta yatağında simsiyah göz makyajıyla çerçevellenmiş bir çift göz, dünyaya meydan okuyormuş gibi bakıyordu. Hastalığından, çok sıradan bir şeymiş gibi söz etti, o da sözü uzatmadan. (Yemek borusu kanseriydi, yanılmıyorsam.) Karnı şişmişti, gazdır gibisine kayıtsız... Leyla Hanım önceden ona moral olsun diye, “Kütüphane’deki arkadaşların ziyaretine geleceğini söylemeyi unutma” demişti. Söyledim. “Tabii, buyursunlar” dedi. Ama ne yazık ki arkadaşlarıma haber vermeme kalmadan onu kaybetmiştik. Teşvikiye Camisi’ndeki veda töreninde Leyla Hanım’la yine birlikteydik. Tören bitip kalabalık dağılırken mermerler üzerinde yapayalnız kalmış sevgili dostuna son kez seslenmek istercesine, “ben şimdi onunla konuşurum” diyerek yanımdan ayrılmıştı.

Bir sanatçı dostunun mezarının baş ucundaki haçın bakımsız hali bile onu üzmeye yeterdi. Kendine Müslüman değildi, başkalarının özgürlüğünü de düşünürdü. Ya Marmara depreminde, ihtiyaç sahipleri için eşi dostu örgütleyerek neredeyse bir mağazayı dolduracak kadar eşya toplaması... Birlikte götürmüştük, gitmesi gereken yere.

Bu düzende kimi yazar zengin oluyordu kimisi de kanser!

(2006'da Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi ve Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde düzenlenen "Tuhaf Bir Yazar: Leyla Erbil'de Etik ve Estetik" başlıklı sempozyumun broşürü. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşiv Koleksiyonu, Tülin Tankut Özel Arşivi)

Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi ve Türkiye Yazarlar Sendikasının düzenlediği “Tuhaf Bir Yazar: Leyla Erbil’de Etik ve Estetik” başlıklı sempozyum, 21.1. 2006 günü İstanbul, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi’nde gerçekleştirilecekti.

Sempozyuma hazırlanırken Leyla Hanım çok hastaydı. Mecalsizdi. Konuşma metnini yatağında güçlüklerle yazıyordu. Moralim bozuldu birden. Topu topu benden on iki yaş büyüktü. Ama birden çöküvermişti. Giyinmesine yardım ettim. “Mücevherler olmazsa olmaz”, dedim. (Böyle durumlarda şımarıklık yapmama izin verirdi.) Nazlandı: “Hepsini mi?” Benim zorlamamla, yalnızca manevi açıdan değer verdiği, kendisine çok yakışan mücevherlerini taktı. Kızının eli her an üstündeydi; hastane sandalyesi göndermişti ve tabii özel araba da... Yolda ağlamamaya çalışıyor, bir yandan da

kendimi oyalamaya çabalıyordum; ‘iyileşecek, dur bakalım, daha ‘ne zor arkadaşın’ diye seni haşlayacak.’”

Salon hınca hınç doluydu. İstanbul’da oturan ülkemizin hilafsız tanınmış tüm yazarları oradaydı; her kuşaktan... Sempozyum özenle hazırlanmıştı. Oturumlar canlı geçiyordu. Herkes çok iyi hazırlanmıştı. İyi şeyler de oluyor bu ülkede derler ya... Katılımcılarımızla gurur duymamak elde değildi.

Derken sıra ona geldi. Hastane sandalyesiyle salona girişi görülmeye değerdi! Başında aurası vardı sanki. Hani cami yıkılsa da mihrap yerindedir, derler ya, o yaşındaki güzelliği... katılımcıları görünce canlanıvermiş, gençleşmişti. Sıra teşekkür konuşmasına gelince, gözleri beni aradı: “Tülin benim sesim oldu” dedi. Bende o metni okuyacak hal kalmış mıydı? Okurken ya gözyaşlarıma boğulursam, diye ödüm kopuyordu. Nitekim, sesim titredi, gözlerim doldu; ama salonda benim gibi duygularımı zapt edemeyenlerin sayısı az değildi.

Konuşmasında kendisini acı ve mutsuzluğun hasta ettiğine değinmişti: “... Gördüğünüz gibi rahatsızım. Hastalığımın adı Langerhans. 1800’lerde bulunmuş çok nadir bir hastalık, kadınlarda milyonda bir rastlanıyormuş, nedeni pek bilinmeyen bir hücre hastalığı. Ama ben nedenini biliyorum: Dünyaya gelmemle birlikte karşılaştığım ömrümce seyretmek zorunda bırakıldığım vahşet, haksızlıklar, insanlığın ödediği bedel, işte bu. Nasıl Baudelaire’i çıldırtan kapitalizm dedilerse beni hasta eden de acı ve mutsuzluk..” (“Leyla Erbil’de Etik ve Estetik”, yayına hazırlayan Süha Oğuzterem, 1. baskı, Kanat Kitap, Leyla Erbil’in “Teşekkür Konuşması”, s.270) Kitap, K8473 numarasıyla Kütüphane’imizde var.

Mücadeleci kişiliğiyle hastalığa da göğüs gerdi! Sağlığına kavuştu, güzel günler geri geldi.

CUMHURİYET
KÜLTÜR kultur@cumhuriyet.com.tr
23 OCAK 2006 PAZARTESİ
SAYFA 14

‘Tuhaf Bir Yazar: Leylâ Erbil’de Etik ve Estetik’ konulu sempozyum Tarık Zafer Tunaya’da yapıldı

Edebiyat ile geçen 50 yıl...

NENA ÇALIDIS
Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi ve Türkiye Yazarlar Sendikası’nın düzenlediği ‘Tuhaf Bir Yazar: Leylâ Erbil’de Etik ve Estetik’ başlıklı sempozyum önceki gün Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi’nde yapıldı. Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Enver Ercan yaptığı konuşmada, Leylâ Erbil’in Türkiye Yazarlar Sendikası’nın kurucu üyelerinden olduğunun altını çizerek usta yazarın bu sempozyuma 50’nci yazarlık ve 75’inci doğum gününü kutladıklarını söyledi.

‘Bugün Leylâ Erbil günü’
Sempozyuma katılanınan Talat S. Halman’ın mesajını yazar Tülin Taşkat okudu. Halman mesajında şunlara değindi: “Bugün Leylâ Erbil günü. Türk edebiyatına güçlü eserleriyle şan getiren Leylâ Erbil’in yazarlık yaşamının elliinci yılı. Doğum günü 12 Ocak’tan dokuz gün sonra. Türkiye Yazarlar Sendikası ile Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi’nin birlikte sunduğu ‘Leylâ Erbil: Tuhaf Bir Yazar’ sempozyumuna hoş geldiniz.
...1959’da okuduğum ilk kitabı ‘Hallaç’tan bu yana Erbil’in yazarlığına hayranım. Türkçemize pek az yazarımıza nasip olan bir devrimci üslup ve gerekçeli imgelem getirdi. Yapılarının bazılarında James Joyce’a benzer biçimler, Faulkner’i andıran biçim öğeleri vardı. Cansız gibi, başkaldırıyı bir tür yaratıcı sanat düzeyine çıkardı. Marx’tan ve Freud’dan esintiler, Beckett’ten sesler getirdi. Ama,

hiçbirini taklit etmedi. Leyla Erbil 50 yıllık yaratıcı serüveninde daima özgün kaldı. Türk öykü ve romanının olağanüstü bir özgünlüğü o.
...Leylâ Erbil, edebiyatımızın tahtındadır, başımızın tacıdır. O, ‘Tuhaftır Kadın’... ‘Karanlığın Günü’ni aydınlattı. En güzel ‘Mektup Aşkını’ yazdı... ‘Eski Sevgili’leri yeniden aşık etti. ‘Gece’de ve gündüzde okurların yücelti. Kütüphan-

leri ve haksızlıkları ‘Hallaç’ pamuğu gibi attı. Kendini dev sanan nice yazarlar, onun yanında ‘Çiçek’ kaldı. Akınmazdan ve kalbinizden uçurduğu ‘Zihin Kızları’ için minnettarız ona.
Sayın Leylâ Erbil’i ehlî yıldır alkışlıyorum. Bundan sonra da beyecanla alkışlayacağım.”
Sağlık sorunları nedeniyle sempozyuma kısa bir süre katılan Erbil’in ‘Teşekkür

başlıklı mesajını Taşkat okudu. Erbil mesajında, “Teşekkür etmek zor bir şey, bunca ölüme insana nasıl teşekkür edilir? Nasıl ödenir bunca zahmetler? Hiç benim gibi üniversitelerden, disiplinlerinden kaçmış, onları insan avına, insan tanıma yeri olarak kullanan bir yazar için. Üniversiteye gidişimin aslı sebebi ‘Çıplak Tarık’ adlı kitaptaki yazımda belirttiğim gibi insana olan merakımdı. Bu

merak bugün bile yitip bitiyor beni. Buna karşın Bilkent’lerin iyileştirdiği köşemde beni bulması, inanılmaz olduğu kadar da büyük bir mutluluk oldu benim için. Bu mutluluğu kimlere borçluyum? Tam tamına bilemezsem başlıyorum dilimim.
...Gördüğünüz gibi rahatsızım. Hastalığımın adı Langerhans. 1800’lerde bulunmuş çok nadir bir hastalık, kadınlarda milyonda bir rastlanıyormuş, nedeni pek bilinmeyen bir hücre hastalığı. Ama ben nedenini biliyorum: Dünyaya gelmemle birlikte karşılaştığım ömrümce seyretmek zorunda bırakıldığım vahşet, haksızlıklar, insanlığın ödediği bedel, işte bu. Nasıl Baudelaire’i çıldırtan kapitalizm dedilerse beni hasta eden de acı ve mutsuzluk.”

Bildiriler kitaplaştırılacak
Demir Özlü yolladığı ‘Başkaldırı ve Yazar’ başlıklı mesajında usta yazar için şunları söyledi: “Leylâ Erbil’in ilk öykülerinden başlayarak ortaya koyduğu yapıtları, yazıyla ilgili pek çok niteliği bir araya getirmiş olmasından ötürü kapalı, güc anlamlandırılabilir bir yapıtıdır.”

Sempozyuma, Hülya DüNDAR, Nilay ÖZER, Necmi SüMNEZ, Onay SÜZER, Seda BAŞI, Mehmet FATİH USLU, Bulku AKTAŞ, Sema BALUTSUZ, Orhan KOŞAK, Cem MUMCU, Ahmet OKTAY, Senmur SEZER, Mahmut TEMİZYÜREK, Ayfer TUNÇ, Dilek YAZAR, Tamer KÜTTÜKÇİ, Gönül ÖZLEM, Ayaydın ÇEBE de birer bildiri okudular. Sempozyuma okunan bildiriler önümüzdeki günlerde kitaplaştırılacak.

Senmur Sezer, Enver Ercan, Mahmut Temizyürek, Ayfer Tunç (soldan sağa). Fotoğraf: VEDAT ARIK

Leylâ Erbil

“Edebiyattan hayata”

PEN Türkiye Kadın Yazarlar Komitesi’nin 30 Eylül 2008’de düzenlediği “Edebiyattan Hayata” etkinliğine konuk olmuştu. Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü’nde gerçekleştirilecek olan etkinlikte yine edebiyatımızın değerli isimleri vardı. Müge İplikçi, Enver Ercan, Nalan Barbarosoğlu, Reyhan Yıldırım, Feryal Tilmaç, Karın Karakaşlı, Gönül Kıvılcım, Sezer Ateş Ayvaz, Tarık Günersel, Mahmut Temizyürek, Füsun Akatlı, Selim İleri. Dinleyici olarak Kütüphane’den de Ruhsar Erten ve ben.

Ben dinleyici olduğumu sanıyordum ama yanılmıyorsam Nalan Barbarosoğlu eksik olmasın arkadaş gözüyle Leyla Erbil'den söz etmem için programa beni de yazmıştı. O harikulâde konuşmalardan sonra ben ne anlatabilirdim ki? Üstelik hazırlıksızdım. Heyecanlanmışım. Kürsüye çıkınca Leyla Hanım ile göz göze gelmemeye çalışıyordum. Doğaçlama, konuşmaya başladım. Üzerinden epey zaman geçti, neler anlattım, hatırlamıyorum ama sanırım en çok onun cesaretinden etkilendiğimi söyledim. İnsan; cesareti olmazsa doğruluk, dürüstlük, hak arama mücadelesi vermekte zorlanıyor, dahası susmaya sığınyordu çünkü. Kuşkusuz her insan gerçekliği, doğup büyüdüğü ortam ve çevresinin yol açtığı koşullanma çerçevesinde algılar. Ama bazıları yaşadığı çelişiklere dayanamayıp doğal yapısını koruma refleksi gösterebiliyordu. Leyla Hanım da çocukluğundan beri öyleydi kanımca. (Çocuk denilecek yaşta denizci babasıyla deniz aşırı geziler yapmış) Kitaplarındaki karakterlere, özellikle kadın karakterlere sonsuz bir iç özgürlüğü tanınması, onları sürekli bir iç hesaplamaya teşvik etme çabası rastlantı değildi kanımca.

Kafamda salondaki atmosfere uyacak malzeme vardı ama birden kafamın içi boşalıvermişti. Ben de tuttum bakın ne anlattım: Bir gün hava çok güzel, Maçka Parkı'nda yürüyüşe çıkmışız; bir de ne görelim, az ilerimizde sözüm ona ağaçların ardına gizlenmiş, pantolonunun düğmeleri açık, orta yaşlı, hırpani kılıklı bir adam bize bakıyor! Ben tırsmışım, belli olmaz, saldırır, elinde bıçak falan olur... Leyla Hanım ise (hanımlığı bırakmış) “utanmıyor musun”, diyerek adama çatıyor. (Eyvahlar olsun!) Koluna girip uzaklaştırmaya çalıştım; adam kendinden umulmayan bir kibarlıkla, “Beni yanlış anladınız” dedi. “Neyini yanlış anlayacağım be!” diye kükredi, Leyla Hanım. Daha hikayenin başında salonda gülüşmeler başlamıştı. Bende de ne cesaret, salonda oturan kadının gözü önünde, şu konuşmaya bak! Ama baktım reyting fena değil, devam ettim. Hanidir kafamı kurcalayan bir konu vardı; Selim İleri'yi görünce o gelmişti aklıma. Tam sırasıydı, hazır onca değerli edebiyatçıyı bulmuşken... İslami kesimde genç kuşaktan hem iyi yazarlar- kadınıyla erkeğiyle- hem de iyi okurlar olduğunu biliyordum. Ama Leyla Erbil'in kitaplarının onlara ulaştığını pek sanmıyordum. (Toplumumuzdaki kültürel ayrışma hangi alanda canımıza okumadı ki?) Oysa Leyla Erbil, İslam konusunda hatırı sayılır bir bilgi birikimine sahipti. İslami kültürden çağrışım yüklü, zengin imgeler yaratır, İslami terimleri edebi dil olarak kullanırdı; hemen hemen tüm kitaplarında. Dil konusunda reddiyeci değildi; yeter ki duygu ve düşüncüyü estetik olarak yansıtabilsin; İngilizceyi, Osmanlıca'yı, Öztürkçeyi edebil dil olarak kullanırdı. Dolayısıyla her kesimden genç okur, onun kitaplarından neden yoksun kalsındı? Dinciliğe, dinin ikiyüzlülük, riyakârlık, yaranma amacıyla kullanılmasına karşı olduğu bilinirdi. (Aklı başında herkes buna karşı değil midir?) Zaten yaşamı boyunca da ne edebiyatından ne siyasi duruşundan ödün vermiştir. Bir şeye kafası attığında çıkarlarını falan düşünmez, sert demeçler verir, sert yazılar yazardı. Kaç kez “anan yahşi, baban yahşi” diyerek vaz geçirmeye çalışmıştık, ben bir taraftan, eşi bir taraftan...

Nerede kalmıştım? Selim İleri, yedi düvelle barışık bir yazarımızdı, onun İslami kesimle ilgili düşüncelerimi Leyla Erbil'e olan hayranlığından ötürü dikkate alacağımı umuyordum.

Konuşmam fena değildi. Aslında heyecandan kaçırdıklarım vardı. Örneğin Leyla Hanım özeleştirii yapmaktan kaçınmazdı; özellikle bu toprağın, bu çağın insanı olmanın kusurlarını taşıdığı farkındaydı. Özgür düşüncüyü önemseydiğinden “biat toplumu”, “kul benlik, özerk (otonom) benlik” konularıyla ilgilenmeyi bırakmazdı. Bu topraklardaki kültür birikiminin tümüne sahip çıkan bir yazarımızdı. A. Şebnem Birkan, “Dipsiz Kuyu” başlıklı yazısında (Cumhuriyet Kitap, sayı 85) Leyla Erbil'i okumanın gerekliliğini ne güzel anlatıyor: “...Karakterlerin alışlagelen hayat tarzından çıkıp sapmalarına alışık olmayanlar için Leyla Erbil anlaşılması zor gelebilir. Ancak hayatta karşılaştığımız ve kabullenmekte güçlük çektiğimiz olayları içimize atıp, bilinçaltımıza ittiğimizi düşünürsek Leyla Erbil'in içimize nasıl bir ayna tuttuğunu görürüz. Bizlerin onun karakterlerinden çok da değişik olmadığımızı fark ederiz. Bizi bize anlattığını anladığımızda da onun kitaplarının o kadar da zor ve aykırı olmadığını ayırdına varırız.”

“Senin başının altından çıkmıştır bu da...”

Kütüphane'nin, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesi kapsamında, 19 Haziran 2010 tarihinde Vehbi Koç Müzesi'nin önüne demir atmış ve kültür mekânı olarak kullanılan şehit hatları vapurunda düzenlediği “Vapur” etkinliğini kast ediyordu. Artık o kadar tanınıyor, o kadar aranıyordu ki, kimseyi geri çevirememekten yorgun düşmüştü, bir yandan da sağlığı giderek bozuluyordu. Yine de

sorumluluk bilinciyle kendini zorluyor, bitirmesi gereken yazılarına yoğunlaşıyordu. Denizi özlemişti, deniz mevsiminin gelmesini ipe çekiyordu. Orada da cesaret! Bir açılır, hastalığımı bile bile üstelik. Yazları birlikte bir haftalığına güneyde tatil yaptığımız çok olmuştur. Hadi onun, kimsenin bilmediği bir sırrını ifşa edeyim (!) şimdi: Otobüs seyahatlerinde koridor tarafındaki koltukta otururdu... İşte bir tane daha: Eczaneden tatilde kullanmak için krem, losyon, makyaj silme sütü, kağıt mendil ve bir sürü şey almış. Poşeti boşaltınca bir de baktım aralarında çocuk poposu silmek için ıslak mendil! Dedim ya, bazı durumlarda şımarıklık yapmama izin verirdi. “Bu ne!” dedim yapmacık bir kınama sesiyle. O masum çocuk gülüşüne dayanamaz, her seferinde Tevfik Fikret’i anarak “inci şetaretlı kız” diye takılırdım. Bazen de olmadık yerde gülmesini tutamaz, utanırdı da... ben ise dünden hazır, okul yıllarındaki resmi törenlerdeki alışkanlığımdan kalma gülme krizimle refakat etmeye teşne... Hastalığı ağırlaşp “Azrail ile boğuşuyorum” dediği, yoğun bakımda kaldığı süreçte bile humorundan bir şey kaybetmemişti. İyileştiğinde gülerek bir yoğun bakım manzaraları anlatırdı ki... Girip çıkan hastalardan başlayıp kendi durumundan devam ederek edebiyat yapmadan ama üzerimde edebiyat tadı bırakan...

Sanırım artık yavaş yavaş bitirme zamanı geliyor.

“Vapur etkinliği” diyordum; bunu düzenlemenin zahmetini en iyi Selma Atabek bilir. Vapuru ayarlamak için epey uğraşmıştı. Ama tüm uğraşlara değmişti. Eski etkinlikleri aratmayacak bir edebiyat şöleni! Yine kalabalık! (Gelenlerden Minu’yu hatırlıyorum. Bende not almak falan hak getire; bellek için tehlike çanları çalmaya da başlamış...) Etkinliğin moderatörü bendim. İkrâm dahil her şeyle ilgileniyordum. “Vapur”dan kısa bir bölüm bile okudum. Çok değerli konuşmacılar sunumlarını yaptılar. Elmas Şahin (“Leyla Erbil’de Feminist İzlekler”. Kütüphane’deki “İstanbul Kadın / Kadın İstanbul” Proje Kitabı’ndan bu yazıyı okuyabilirsiniz.) Mahmut Temizyürek (“Leyla Erbil İşaretleri”), Necmiye Alpay (“Vapurdaki Kişiler”), Sema Bulutsuz (“Leyla Erbil Vapuru”) sunumlardan sonra okurlarla sıcak sohbetler, yapıldı, fotoğraflar çekildi...

Ve veda vakti! Her vapur gördüğümde hâlâ burnumun direği sızlar. “Saba”yı, “eskinin mührünü” hatırlarım.

Son sözlerim:

Bugün Leyla Erbil’in doğum günü, 12 Ocak.

Ancak onun gibi büyük bir yazar insanlığın acılarını derinden duyardı. Onu Nobel adayı gösteren PEN’in değerlendirmesinde de, **“Türk dili ve edebiyatına egemenliği, aynı zamanda insana, hayata ve dünyaya karşı sorumlu aydın tavrı”** vurgulanmıştı.

Sınıflı toplumsa onun acılarını dindiremezdi.

Dünyanın değişebilirliğine olan inancını yitirmeden yazar kimliğini savundu.

Çağıyla iletişimini kopartmadı, toplumsal sorunlara yapıtlarında olduğu kadar görüş bildirerek, eyleme geçerek müdahalede bulundu.

Düşündüğü, yazdığı gibi yaşadı, davrandı.

12 Ocak 2021